

Микола Петрович Трублаїні «Лахтак»

Частина перша НІМІЙ ПАРОПЛАВ

Розділ I

Вітер налетів несподівано. З неймовірною швидкістю запінились хвилі. Збурений простір наближався до пароплава, що стояв за милю від берега. Між реями щогл, у надбудовах капітанського містка чулось уривчасте й грізне вищання.

Хвилі захитали пароплав з боку на бік, повертаючи його носом проти вітру. Натягнувся ланцюг якоря. Раптовий шторм нагадував грім з ясного неба. Штурман Кар вибіг широкими східцями трапа на капітанський місток і глянув на обрій.

З норд-весту йшов шаленої сили шторм. Море лютувало, але сила хвиль ще відставала від сили вітру. Вітер рвав пароплав з якоря, розірвав прапор на кормі, позносив з палуби порожні ящики, мотуззя, шматки парусини. Штурман Кар засюрчав у свисток. Але то було непотрібно: біля нього вже стояли боцман Лейте і обидва вахтові матроси.

— Боцман, на брашпиль! ¹ Напоготові! — гукнув Кар у рупор.

— Єсть на брашпиль! — долетіло крізь вітер.

Боцман з матросом Котоваєм за хвилину опинились на півбаку й посідали навпочіпки, ховаючись од вітру.

На місток вискочив у засмальцьованій робі другий механік Торба.

— Отто Рудольфовичу, — схвильовано спитав він, — що це?

— Гукни в машину, щоб приготувались... Негайна готовність! — прокричав йому штурман, нахилиючись проти вітру.

— А капітан?

Кар у відповідь, наче стверджуючи щось, труснув кошлатою шапкою і підніс руку вгору, щоб потягти за мотуз.

З тоненької трубки біля димаря з хрипом вирвалась пара. Спочатку чути було лише шипіння, а потім, перемагаючи бурю, розлітаючись по вітру, громохко загуло. То був довгий тривожний сигнал.

Штурман не випускав з руки канат. Далеко, на горби острова, ніс вітер гудок. На палубу з кубриків і кают вибігали люди.

Тим часом механік припав до свистка

---

¹ Брашпиль — лебідка, що нею підіймають якір.

машинного телефону і, подувши туди, щосили загукав у трубку:

— Машину на негайну готовність!

Облишивши телефон, кинув оком на запінені вали, що вже доплигували до корми, і, крикнувши: «Полундра»², прожогом скотився по трапу вниз. Він поспішав у глибину пароплава, до машинного відділу.

Штурман засіпав за шкертик³ — гудок став переривчастий: — Гууу-гууу-гу-гу! Гу! Гууу!

Нарешті штурман випустив шкертик, і знову свист вітру між снастями покрив усі звуки на пароплаві.

Кар обернувся до підвахтового матроса Соломіна:

— Негайно сповістіть усіх, щоб приготувались до авралу. Всім на палубу!

Васька Соломін побіг по кубриках та каютах.

Кар підніс великий морський бінокль і, зіпершись ліктями на фальшборт⁴, припав очима до скла об'єктивів. Він дивився на острів, відшукуючи

---

² Стережись!

³ Шкертик — мотузочок.

⁴ Фальшборт — дерев'яна огорожа капітанського містка.

там людей.

Обривистий берег ламався перебитим хребтом і вибігав у море піщаною косою. Похмурістю віяло від сірих пустинних горбів. Де-не-де по ярках білили залишки торішнього снігу. На косі, край самої води, чорніла шлюпка.

В шлюпці стояло двоє людей. Один з них притискав рушницю до плеча, націляючись угору.

«Мабуть, стріляє, щоб поспішали до човна», — догадався Кар.

Його турбувало — чи всі на острові чули гудок. Він перелічив — скількох людей видно на острові. Штурман бачив дев'ятох. Скільки всіх з'їхало на берег, він не знав, але був певен — більше ніж дев'ять. У бінокль уперто розшукував решту... Його погляд перебігав по купах плавникових дерев на березі, по покручених щілинах ярків і вертався до маленької лагуни. Там, де берег завертав на захід, виднілась якась жива істота, простуючи в протилежний від шлюпки бік. Кар пильно стежив за тією істотою. Від напруження засльозились очі. Вітер їх зігнутиим пальцем і перевів бінокль у другий бік. З горба, праворуч, спускалось ще двоє людей. Із шлюпки їх, мабуть, не бачили, бо купка людей, що зібрались там, лагодилась їхати.

А вітер скаженів. Хвилі підносили свої гребені вище і вище. Як запінені звірі, вони мчали

до берега й розбивалися там, де стояла шлюпка.

Люди біля шлюпки, скориставшись із набіглої хвилі, штовхнули свою посудину на воду. Забігши, хто по коліна, хто по пояс, у воду, хапалися за борти. Хвиля відкотилася, одкинувши шлюпку в море. Гребці скільки сили вдарили веслами, рятуючись від могутнього прибою.

Кар з тривогою глянув на двох людей, що вийшли з рівчака і бігцем поспішали до берега.

Розділ II

Підхоплена хвилями, шлюпка вилетіла в море. Одразу ж її підкинуло на пінявий гребінь грандіозного валу, а потім кинуло в прірву між двома височезними хвилями, заховавши від очей Кара. Штурман побілів, спостерігаючи боротьбу шлюпки з хвилями. Ось її знов винесло на гребінь водяної гори, щоб за якусь мить кинути в нову прірву темно-зеленої води полярного моря.

Відчуваючи, як б'ють хвилі у борт пароплава, Кар жахався за долю маленької шлюпки. Його менше непокоїло майбутнє двох людей, які підходили вже до моря: на березі вони мали почувати себе безпечніше. Штурман навіть шкодував, що дав тривожний гудок. Він мусив би знятися з якоря й одразу ж виходити в море. Нехай би всі залишились на час шторму на острові.

Найгірше, що було з ними, так це довелось б трохи поголодувати — день-два доки пароплав повернеться до острова.

Такі думки промайнули в голові штурмана, бо всю його увагу притягла шлюпка, що акробатично підплигувала на хвилях.

Люди в шлюпці мали шестеро весел і, хоч звичайно вона ходила під чотирма веслами, тепер вони налягали на всі шість.

Вітер заливав шлюпку дощем бризок, зриваючи їх з вершків хвиль.

На фоні похмурого острова, що виступав з полярного моря, дев'ятеро людей змагалися з розлюченими хвилями за своє життя. Той, що сидів на кормі, уп'явшись руками в стерно, скеровував шлюпку на пароплав. Та навряд чи знайшлася б така залізна рука, яка спромоглась би скерувати шлюпку проти навіженого вітру, що здіймав одинадцятибальний шторм.

Тим часом двоє відсталих бідолах вибігли на берег. Їх, мабуть, охопив відчай, коли вони побачили шлюпку вже на середині між островом і пароплавом. Вони притуляли приклади рушниць до плеча і стріляли в небо. З пароплава можна було розгледіти, як блискали постріли, але звуки пострілів не долітали, — все губилось у ревінні бурі. Хто знає, чого хотіли ті хлопці? Може, незважаючи на розбурхане море, вони вимагали,

щоб по них вислали шлюпку. А може, хотіли лише нагадати про себе, щоб після шторму їм швидше прислали допомогу.

Кар перестав дивитись на них. Стиснувши щелепи, він з непорушною увагою стежив за шлюпкою.

Шторм переходив в ураган. Пароплав відкидало чимраз дужче, і щосекунди можна було сподіватись, що якір не втримає судна, що його зірве і тоді понесе просто на берег, де розіб'є об прибережне каміння.

Лейте і Котовай лежали на полубаку, вчепившись руками за брашпиль. Вони наготувались пустити пару, щоб лебідка потягла ланцюг якоря. Море вже обливало хвилями полубак, але Кар не подавав знаку підіймати якір. Штурман чекав на шлюпку, де мусив бути капітан і майже половина команди. Даремно Торба свистів у свисток переговорної трубки. Механік хотів сказати, що пару піднято і машина наготові, але до телефону ніхто не підходив.

Лише раз озирнувся Кар, коли шлюпка пройшла вже приблизно дві третини важкого шляху. Він обернувся до матроса Соломіна і хрипким голосом прокричав крізь вітер.

— Усіх вільних до шлюпбалки! Приймайте шлюпку!

Ніс пароплава все вище заливало хвилями.

Боцман і матрос, що лежали на півбаку, геть вимокли, хоч і були в гумових плащах. Вони дрижали від холоду й з непевністю поглядали на хвилі, коли ті то підносили півбак угору, то плескали спіненими верхівками на палубу. Обидва неспокійно зиркали на Кара і мовчки поглядали один на одного.

Шлюпка все повільніше наближалась до пароплава. Супротивний вітер велетенськими хвилями одганяв її назад до берега. Вже неозброєним оком можна було розрізнити людей у шлюпці. Гребці напружували всі сили, стерновий заляк біля стерна. Двоє людей вичерпували воду, бо, незважаючи на всю спритність стернового, хвилі вже заливали невелику посудину. Злітаючи на високі гребені хвиль чи провалюючись між ними, шлюпка, здавалось, стояла на одному місці.

Аж ось із присвистом гарматного снаряда шарпнув вітер, і, здавалося, затріщали щогли на пароплаві. Боцман і матрос притиснулись до брашпиля. Запінилась уся поверхня моря, і штурман Кар відчув, як ураз пароплав рвонувся кормою вперед.

Лейте нахилився до Котоя, дико блимнув очима і прокричав на вухо:

— Тікай!

Обидва метнулисьь на спардек⁵.

Всі зрозуміли, що пароплав зірвало з якоря.

— Праворуч стерно! — закричав Кар, підбігаючи до Соломіна.

Він рвонув важіль машинного телеграфу, перевівши його на — **повний вперед**. Парова машина запрацювала. Торба не гаяв часу. А Кар давав часті тривожні гудки. Цим він хотів сповістити шлюпку про нещастя. Та там, очевидно, вже зрозуміли, і від того враз послабли руки гребців. Шлюпка затанцювала на місці, і її почало зносити вітром.

Тепер настала страшна хвилина для пароплава. Шторм підхопив пароплав і, заливаючи хвилями, поніс до берега.

Даремно Торба закликав кочегарів держати пару вище червоної риски манометра, даремно, ризкуючи зірвати котли, намагався він боротися з вітром і хвилями.

Єдине, що залишалось, — це скерувати пароплав понад берегом у відкрите море. Соломін затиснув ручки штурвального колеса. На щастя, пароплав чудово слухав стерна. Кар стояв біля матроса і показував, куди стернувати, думаючи:

---

⁵ Спардек — одна з верхніх палуб, де звичайно буває кают-компанія.

«Дев'яносто дев'ять проти ста, що розіб'ємось...»

Він озирнувся на шлюпку, що вже повернула до берега. І тут же побачив, що величезна хвиля, наздогнавши, підняла її високо вгору. В ту ж мить друга хвиля вдарила в неї з неймовірною силою і наполовину затопила. Третя хвиля не забарилась, і шлюпка пішла шкереберть. Двоє чи троє вхопились за перекинуту шлюпку, і їх разом з нею високо піднесла грізна хвиля.

Кар зблід. І не лише він зблід. Усі, хто був на палубі, здригнулись. Тільки Соломін не одвів очей від курсу, міцно стискаючи штурвал. Штурман кинувся до бортової надбудови — скидати рятувальні кола. Те саме робили машиніст і боцман на спардеку.

А вітер та хвилі несли і пароплав і шлюпку на прибережне каміння.

Розділ III

В Архангельськ вступила похмура осінь. У міському саду вітер обривав останнє листя, дощ безперервно поливав місто. Вода Північної Двіни, звичайно темно-зеленого кольору, тепер набувала темно-сірого відтінку і, здавалося, важчала.

До Архангельської пристані причалювали пароплави з Далекої Півночі. Це були останні пароплави, що поверталися з далеких і небезпечних

рейсів в Арктику. Прийшов «Ломоносов» з Землі Франца-Йосифа, з Нової Землі прибули «Русанов» і «Сибіряков», з Карського моря вернулися «Таймир» і «Малигін». Криголам «Ленін», провівши з гирла Єнісею у Баренцове море останній караван іноземних лісовозів, зайшов до Архангельського порту.

В кабінеті начальника порту щораз частіше з'являлись досвідчені льодові капітани. Прибувши в Архангельськ, вони чисто голили підборіддя, підстригали вуса, скидали з себе двопудові кожухи й одягали замість них кращих фасонів пальта з золотими нашивками на рукавах і кашкети з великими гербами Радторгфлоту, що їх матроси жартома звуть «капустою».

В кабінеті начальника порту, крім веселих привітань, їх зустрічало тривожне запитання:

— Чи не зустрічали ви «Лахтака»? А може, чули що про нього?

Але ніхто нічого не міг сказати, крім того, що вже давно знав начальник порту. Чотири тижні тому капітан «Лахтака» передав по радіо: «Підійшов до острова Уєдіненія. Гадаю сьогодні закінчити зйомку і візьму курс Архангельськ».

Увечері того ж дня в Карському морі знявся великої сили шторм. Він одніс на південь «Малигіна», викинув на мілину шхуну «Білуху». Кілька днів електричні розряди в атмосфері не

давали змоги береговим радіостанціям зв'язатися з суднами. Але скоро запрацювали всі радіостанції. Один по одному відгукувалися пароплави. Мовчав лише радист «Лахтака».

Всім радіостанціям доручили викликати «Лахтак» і пильно слухати, чи не обізветься він. Усім пароплавам, що плавали на Півночі, наказано стежити — чи не побачать «Лахтака». Але жодних відомостей про цей пароплав не надходило.

10 вересня датовано останню радіограму від капітана «Лахтака» Гагіна. Відтоді ніхто не чув і не бачив цього пароплава. Рівно через місяць, а саме 10 жовтня, в Архангельському порту було скликано нараду кращих капітанів-льотчиків та штурманів-полярників.

Їх зібралося чоловік двадцять: різного віку кремезні люди з обличчями, дубленими вітром, сонцем і морською водою. Переважали літні. Начальник порту коротко інформував:

— Місяць і кілька днів тому пароплав Радторгфлоту «Лахтак» з паровою машиною на 800 кінських сил під командою капітана Гагіна залишив східний берег Нової Землі. Там він висадив групу мисливців і персонал метеорологічної станції. «Лахтак» мав завдання підійти до острова Уєдіненія і, коли будуть сприятливі умови, зробити картографічну зйомку цього острова. 10 вересня одержано по радіо повідомлення від капітана

Гагіна, що він підійшов до острова Уєдіненія. Найпізніше за два дні вони мали закінчити роботу і вертатись до Архангельська. З того часу до сьогодні ніяких відомостей про пароплав ми не маємо. Але знаємо, що 10-11-12 вересня в Карському морі, особливо в його північній частині, бушував великої сили шторм. Це викликає побоювання, чи не загинув пароплав. Правда, ніхто не чув сигналу «SOS». Коли берегові радіостанції в ті дні мали чутність дуже погану, то радисти пароплавів, які плавали в Карському морі, на це не скаржаться. Вони весь час підтримували зв'язок між собою, але ні заклику на допомогу, ні взагалі будь-якого сигналу з «Лахтака» не чули. Ця справа примусила мене скликати вас і порадитись, що треба нам зробити для розшуків «Лахтака» і його екіпажу.

Кілька хвилин тривала мовчанка. Лише дехто стримано покашлював.

Проти начальника порту сиділи два дідугани, — славетні капітани на Білому морі — височезний Іван Федорович Шеболдаєв і низенький, гарячий, як вогонь, Федір Іванович Мамуєв. Іванові Федоровичу було років із сімдесят, а Федорові Івановичу, мабуть, — вісімдесят. Обидва вони давні друзі, але ніколи й ні в чому один з одним не погоджувались. Ніхто не пам'ятав випадку, щоб ці дідугани дійшли коли-небудь згоди в якійсь справі.

Начальник порту вирішив поспитати їхньої думки.

— Федоре Івановичу, що ви скажете?

Маленький дідок виплюнув чорну тютюнову жуйку, повернувся до Івана Федоровича і сказав:

— Мабуть, розбило об каміння. Треба шукати на півдні понад східним берегом Нової Землі. Тільки тепер темно.

Іван Федорович наготував на долоні нюхального тютюну і наче чекав, коли його спитають.

— А що скаже нам Іван Федорович? — спитав начальник порту.

Високий дід втягнув правою ніздрею тютюн, примружився і гучно чхнув, ніби хотів сказати, що чхав він на думку свого друга. Потім витяг велику хустку, висякався й лише тоді сказав:

— Навряд чи кого знайдете. Мабуть, розірвало котел. Але коли хочете шукати, шукайте на північ понад східним берегом Нової Землі. Тільки тепер шторми.

Більше старі капітани нічого не сказали. Зате сказав молодий капітан Кривцов:

— Треба негайно вирядити рятівний пароплав з літаком до Карського моря. Він мусить спробувати підійти до острова Уєдіненія, а після того, вдасться це чи не вдасться, пройти понад східним берегом Нової Землі і з допомогою

тамтешніх мисливців обстежити все узбережжя.

На думку Кривцова пристали начальник порту і більшість капітанів.

Лише дідугани щось невдоволено бубоніли, але й вони не заперечували.

Розділ IV

«Начальникові порту Архангельськ.

Рейсовий звіт капітана шхуни «Білуха» Кривцова Д. П.

12 жовтня ц. р. шхуна «Білуха» під моїм командуванням, узявши на борт літак № 6 з пілотом Барилем, вийшла з Архангельська, маючи своїм призначенням західну частину Карського моря. Наше завдання було: пройти до острова Уєдіненія, коли це дозволить крига й погода, обстежити цей маловідомий острів з метою розшукати пароплав «Лахтак» або його уламки, а також екіпаж цього пароплава. Коли б нам не вдалося там нічого знайти або несприятливі обставини не дозволяли підійти до острова Уєдіненія, то ми мусили взяти курс на мис Желанія і звідти пройти на південь понад східним берегом Нової Землі, розшукуючи той самий пароплав та його екіпаж.

У трюми «Білухи» взято було тримісячний запас пального, півторамісячний запас води і десятимісячний запас харчів для екіпажу, на випадок, коли б нас затерла крига.

16 жовтня, перемагаючи шторм у Баренцовому

морі, ми підійшли до Нової Землі проти протоки Маточкін Шар. Пройшовши бухту Самойловича, ми трохи не наскочили на каміння біля мису Баранячого. З великими труднощами вдалося крізь туман розглядіти знак Пахтусова і увійти в протоку, де ми знайшли захист від штормового вітру.

У протоці, в бухті Білушій, шхуна одстоювалась два дні. Коли вітер упав до п'яти балів, я підняв якір і вийшов у Карське море. Мусили поспішати скористатися з останніх коротких днів. Перед виходом у Карське море я віддав якір проти радіостанції Маточкін Шар. На шхуну прибув начальник геофізичної обсерваторії і повідомив, що жодних відомостей про «Лахтак» вони не мають. З бухти Примітка, де «Лахтак» висаджував звіробоїв, недавно приїздив мисливець. Від нього довідались, що «Лахтак» залишив Примітку ще 7 вересня і вже не повертався.

Вийшовши в Карське море, я взяв курс на ост до острова Уєдіненія. 19 жовтня ранком зустріли першу кригу. Погода стояла хороша. Абсолютна відсутність хмар і вітру. О першій годині дня пілот Бариль з бортмеханіком Зеленцем вилетіли на розвідку криги. Через те що на літаку не було радіо, я запропонував їм не віддалятися більше, як за коло видимості зі шхуни. Але, очевидно, вони не зважили на моє застереження і зникли з очей. Тим часом з норд-остової сторони знявся туман і за десять-п'ятнадцять хвилин оповив усе навколо.

Не більше як за дві години зовсім смеркло. Протягом довгої осінньої ночі кожні десять хвилин ми

пускали із шхуни ракети. Ранок другого дня був такий же туманний. Туман зависав такий густий, що не дозволяв розглядіти з капітанського містка, що робилось на носі або на кормі. Під кінець того ж дня подув зюйдовий вітер і почав зганяти туман. Заледенілість моря доходила до 6–7 балів. Я вирішив простояти на місці цілу ніч, щоб 21-го йти шукати літака № 6. Але вночі почався шторм силою коло 9 балів, який подрейфував шхуну з кригою на північ. Боячись потрапити в затиски криги, я взяв курс на вест до берега Нової Землі. 23 жовтня шторм почав спадати, але ненадовго. Наступного дня він знову розбушувався, досягаючи до десяти балів. До шторму прилучився мороз, і шхуна від хвиль та бризок почала обмерзати. Протягом шести днів увесь екіпаж був на ногах. Як тільки могли оббивали і обрубували кригу на бортах, фальшбортах, палубах та щоглах. Палубна й машинна команди працювали з великою відвагою, незважаючи на те, що кожної хвилини при тридцятип'ятиградусному розмахові хитавиці можна було посковзнутись і впасти в море. Прив'язували себе до щогл, бортових поручнів, кнехтів^б парової лебідки. Особливо відзначились матроси Сосновий і Клаб, що по кілька разів вилазили на щогли під час великого розмаху хитавиці і оббивали кригу на реях і самих щоглах. Машиніст Рачок шість діб не відходив від машини і на сьому — зомлів. Його

---

^б Кнехти — невеликі залізні стовпчики на палубі пароплава або на пристані, за які кріплять залізні троси.

довелось покласти в судновий лазарет. Антена радіо обривалась кілька разів, і часто ми не мали змоги нічого про себе повідомити. 30 жовтня шторм ущух. Кригою нас притиснуло до Нової Землі. Скориставшись з відносно тихої погоди, я прогалинами між кригою пройшов до бухти Примітка, де й віддав якір 1 листопада. Там знайшов загін мисливців і метеорологічну станцію. Від них дізнався, що на «Лахтаку» було двоє пасажирів: науковий працівник гідролог Запара і мисливець Юрій Вершомет. За моєю порадою 2 листопада мисливці бухти Примітка вирушили дві санні партії на розшуки уламків «Лахтака» або його екіпажу, а також літака № 6. Одна партія пішла берегом на північ, друга — на південь. Такі самі партії, як я довідався по радіо, вийшли їм назустріч з Маточкіного Шару та мису Желанія. 3 листопада, незважаючи на полярну темряву, я знову спробував пройти на схід у Карське море. Приблизно за вісімнадцять миль від берега потрапив у торосисту кригу, пошкодив гвинт, обламавши лопасть. Маючи від Вас розпорядження вертатись, з великими труднощами вибрався з криги і пройшов до протоки Маточкін Шар. Там простояв до 23 листопада, коли повернулась розвідувальна партія, що ходила звітти назустріч партії з бухти Примітка. Жодна з цих партій нічого не знайшла.

28 листопада знявся з якоря і 5 грудня прийшов в Архангельськ. Вважаю, що шхуну негайно треба послати в Мурманськ на ремонт, щоб встигнути взяти участь у весняній звіробійній кампанії.

Вважаю за потрібне порушити клопотання про

нагороду за самовіддану роботу матросів Соснового та Клаба і машиніста Рачка і про призначення пенсії родинам загиблих льотчика Баріля і борт-механіка Зеленця.

Хочу ще звернути Вашу увагу на повідомлення з Північної Землі, що його перехопив по радіо мій радист. У вересні під час шторму з островів далеко в морі спостерігалось якесь судно. Можливо, то був «Лахтак», але скоріше якийсь норвежець, що забрався так далеко на полювання.

5 грудня. Капітан Кривцов.»

Розділ V

Різким рухом викинувши рятувальні кола, штурман Кар перестав дивитись на шлюпку, яка підстрибнула на хвилях догори дном. Він мусив зберегти своє судно або врятувати хоча б тих, хто залишився на пароплаві. В його розпорядженні було п'ять, шість, максимум — десять хвилин.

— Боцмане! — прогримів штурман, перемагаючи бурю. Його голос змінився і став громохким, як брязкіт заліза, а звичайно лагідні сіро-блакитні очі палали сталевими блискавками. — Всіх наверх! Одягти пробкові пояси і — до шлюпки!

Лейте двадцять років боцманував, і жодного разу не трапилось, коли б він не плюнув перед тим,

як виконати будь-який наказ. Але на цей раз навіть язик в роті боцмана не встиг заворушитись, як боцман з'їхав по трапу на нижню палубу.

Кар нахилився до телефону, свиснув у машину, а потім загукав:

— Повний вперед! І всі наверх!

Котовай вихопив з невеликої скрині пробковий пояс, підійшов до штурмана і обв'язав його. Кар того не помічав. Залишивши незакритою трубку телефону-свистка, він, зіпершись руками на фальшборт і примруживши око, наче вираховував момент, коли ніс пароплава вдарить у берег. Котовай, взявши другий пояс, підійшов до Соломіна. Матрос залишався нерухомим. Лише час від часу швиденько перекидав з руки на руку колесо штурвала, дотримуючи курсу на зюйд-остовий кінцевий мисок острова. Тільки б проскочити повз той мисок, і пароплав буде врятовано. Але шторм збивав пароплав з курсу і швидко відносив до берега.

— Два градуси до себе! — крикнув Кар Соломіну, нахилиючи до нього голову.

— Єсть! — Соломін швиденько крутнув штурвальним колесом.

На палубі зібрався екіпаж, що залишився на пароплаві. Лейте нарахував одинадцять. Не вистачало лише механіка Торби та кочегара Павлюка.

— Де механік? — налетів Лейте на машинну команду.

— В машині лишився.

— Чорти б його там лишали, — кинув боцман прокляття і плигнув до машинного люка.

За півхвилини він стояв у машинному відділі. Парова машина так гуркотіла й дрижала, що, здавалось, ось-ось вилетить із свого кріплення. Механік дав повну пару. Але, очевидно, він ще не був зовсім задоволений. Лейте побачив, як Торба й Павлюк, почервонівши від напруги, натискали на якийсь важіль. Вони закривали буквально всі виходи пари, щоб усю її силу пустити на дейдвудний вал⁷, який крутить гвинт пароплава. За гуркотом машини Лейте не чув, як механік говорив кочегарові:

— Замість сімдесяти максимальних, ми дамо сто двадцять оборотів гвинта...

Може б, запальний механік ще щось сказав, та Лейте не дав йому закінчити, бо знав, що жити їм залишилось навряд чи п'ять хвилин.

— К чорту геть! — загаласував боцман, хапаючи їх за плечі. — Наверх!

Механік, очевидно, з обличчя боцмана

---

⁷ Дейдвудний вал — вал від парової машини, на кінці якого насаджено гвинт, що рухає пароплав.

зрозумів усю небезпеку і, підскачівши, крикнув:

— Павлюк, наверх!

— А ти? — І боцман схопив механіка за руку.

— Я останній залишу машину, — вирвав той руку.

Розлючений боцман моргнув Павлюкові. Враз четверо сильних рук піднесли низенького механіка і, незважаючи на його обурливі вигуки, потягли по трапу наверх.

Машинний відділ спорожнів, лише машина гулко стугоніла, надаючи шаленій швидкості дейдвудному валові «Лахтака».

Находила остання хвилина. Пароплав наближався до зюйдового миска острова.

Пов'язавшись пробковими поясами, люди готувалися спустити шлюпку в той момент, як «Лахтак» своїм кілем удариться об берег. Лише Котовай, що роздавав усім пояси, забув сам обв'язати себе. Сумними очима дивився він на корму, що її заливали хвилі, та на піняве розбурхане море. Поруч нього став юнга Стьопа. Погляд юнги, проминувши борт пароплава, зупинився на канаті лага⁸, що тягся по воді за пароплавом. Враз він схвильовано обернувся,

---

⁸ Лаг — прилад для вимірювання відстані, пройденої пароплавом.

штовхнув Котоя і показав рукою, куди дивився сам. Матрос випростався й нахмурився.

— Ого! — Він махнув кулаком над своєю головою, а тоді, підбігши до гурту людей, що чекали на спардеку останньої хвилини, загукав: — Боцмане, людина за бортом!

Весь гурт глянув, стежачи за напрямом руки Котоя, що показував на корму.

Там, у хвилях, боролась за життя людина. Вона вхопилась за лаг, і пароплав буксував її за собою. Хвилі заливали голову потопаючого, і не можна було пізнати, хто це саме. Та ніхто й не намагався в той момент це зробити. Лейте забув, що за хвилину доведеться самому рятуватись від розбурханих хвиль берегового прибою, і сміливо кинувся на корму. Хвилі гуляли по кормі, заливаючи людей по коліна. Котояй і боцман потягли за лаг-лінь⁹. Корма підстрибувала на хвилях, наче м'яч. Моряки ледве стояли на ногах. Людина, що її підкидало хвилями на кінці лаг-ліня, нагадувала велику рибу на гаку. Матроси боялися, щоб не обірвався лінь, бо тоді людина, безперечно, загине. Та ось вона вже біля самої корми. Найстрашніше, найнебезпечніше місце. Тут хвиля

---

⁹ Лінь — мотузок; лаг-лінь — мотузок від лага, який викидають за корму у воду.

так може вдарити людиною об борт, що й дух виб'є. Крім того, гвинт пароплава утворює тут вир, який, затагнувши людину під себе, може порубати її гострими лопастями.

Але ж навіжений велетень — кочегар Павлюк! Він вихопив довгий флагшток¹⁰, що стирчав з корми, обв'язав себе і лаг-лінь корковим поясом і плигнув за корму, тримаючи один кінець флагштока. Решта моряків тримала за другий. Саме в цей момент вирішувалась доля «Лахтака». Але тепер це бачили лише Кар і Соломін та ще хіба кок¹¹, що із страху заліз під димар пароплава.

Пароплав піднесло під самий мисок і промчало за сто метрів від берега. Карові здавалося, що він чув, як кіль черкнув по дну. Штурман махнув рукою, і Соломін круто повернув стерно. Зюйдовий мисок острова лишився позаду. Тут берег ішов у північно-східному напрямі. Тепер острів послаблював вітер, хвилі відносили пароплав геть від острова. Штурман з полегкістю зітхнув і повернувся до стернового. Очі Соломіна світилися радістю, а руки на штурвалі зовсім послабли.

---

¹⁰ Флагшток — вертикальна жердина, що прикріплена на носі чи кормі судна і служить для підняття флага.

¹¹ Куховар на пароплаві.

— Стерновий, не спати! — гукнув Кар. Очі й губи його сміялися.

В цей момент вони зовсім забули про нещастя — про загибель шлюпки.

Кар проклав курс у відкрите море.

В той час на кормі Павлюк витягав з моря мимовільного плавця.

Тут теж відчули послаблення вітру, хоч хвили все ще плигали на палубу. Людина з моря зомліла, але не випускала з рук лаг-ліня. Руки в неї наче задерев'яніли. Боцман ножем розрубав лінь і підхопив на руки людину. Всі бачили її обличчя і пізнали мисливця Вершомета, що виїздив шлюпкою на берег. Значить він був у шлюпці, коли вона перекинулась.

Боцман подумав, що Вершомет, певно, немало наковтався води, і одразу разом із Котоваєм потяг мисливця на спардек витрушувати з нього воду. За ними поспішала решта рятівників.

В цей час серед них з'явився Кар.

— Ей, там! На місця!

Цей вигук примусив усіх озирнутись, і тоді побачили, що пароплав швидко віддалявся від острова. Його відносило на схід.

Розділ VI

Всі повернулись на свої місця. Ішов час другої

вахти, але відпочинку ніхто не мав. Вся підзмінна вахта з'їхала з капітаном на берег. Дехто там залишився, а більшість загинула під час аварії шлюпки. Перед Каром і Торбою стояло завдання розподілити людей так, щоб хоч частина пішла зараз же відпочити. Штурман відіслав у кочегарку кока і юнгу, щоб підсилити машинну команду.

Тим часом боцман і Павлюк так потрусили мисливця, що вся вода з нього вийшла і він опритомнів. Мисливець тихо стогнав. Штурман звелів перенести бідолашу до кают-компанії, покласти на софу і дати з аптечного запасу трохи вина. Славетний мисливець після вина облизався і попросив ще. Котовай, що сидів біля хворого, усміхнувся і хитро підморгнув.

— Ну, не пропадеш, жити будеш!

Вершомет у відповідь посміхнувся і хотів був підвестись, але слабкість у руках, ногах і всьому тілі не дозволила цього. Він знову поклав голову на шкіряну подушку і заплющив очі, прислухаючись до глухих ударів хвиль об борти пароплава. Часом він здригався, бо йому здавалось, що хвилі накочуються і давлять.

— Будеш здоровий, — підбадьорююче сказав йому матрос і вийшов з кают-компанії.

А море не втихомирювалося. Грізні вали, що їх здіймав ураганний вітер, ставали ще грізнішими. Вітер шаленів, збиваючи зливу бризок з морської

поверхні й підіймаючи їх у повітря. Цей дощ бризок заливав палуби «Лахтака».

Кар одяг гумовий плащ і на голову зюйдвестку¹². Він заховався в ганкову надбудову на капітанському містку і думав про те, як захиститися від цієї навали хвиль, що мчали навздогін за пароплавом. Він вирішив хвилин з двадцять-тридцять триматися цього курсу, а потім для безпеки повернути і йти в протилежний бік.

«Буду триматися проти вітру», — думав штурман.

Вітер, що несподівано налетів дві години тому, нарешті приніс хмари й почав заволікати обрій димовою завісою сірих полярних туманів. За клоччям туманів мишачого кольору зникли береги острова Уєдіненія. Навколо виднів лише схвильований морський простір.

Над головою штурмана з мідної трубки, біля димаря пароплава, з шумом вирвалася хмара пари. «Пару садять», — догадався Кар.

Справді, то Торба звелів випустити зайву пару, бо механік таки боявся, як би не злетіли в повітря старі котли разом з усім пароплавом.

Кар спокійно озирнувся на море і підніс до

---

12 Зюйдвестка — круглий м'який капелюх з непромокальної матерії з широкими крисами ззаду.

очей великий дванадцятикратний бінокль. Але крізь пасма туману і з допомогою бінокля нічого не міг розглянути. Він поволі обернувся, не відводячи очей від бінокля, і глянув по другий бік капітанського містка. Перед ним постала якась фігура, що величезним обличчям уперлась в бінокль. Штурман одвів бінокль від очей. На капітанському містку проти нього стояла знайома постать гідролога Запари.

Запара трохи здивовано дивився на Кара.

— Отто Рудольфовичу, хіба зараз ваша вахта? — спитався гідролог. Але Кар дивився на Запару ще з більшим здивуванням, ніж той на нього.

— Дмитре Петровичу, звідки ви?

— Як звідки? З каюти. Чого ви так здивувалися?

— Хіба ви не були на березі?

— Та в тім-то й справа. Гордій Іванович, наш любимий радист, обіцяв мене збудити, коли поїдуть на берег... але де острів? — Запара оглянувся навколо. — У тумані?

Кар мовчки дивився на гідролога. Він зрозумів, що гідролог не був на березі, весь час проспав і уявлення не має про ту трагедію, яка сталася кілька годин тому під вестовим берегом острова Уєдіненія.

Кар глянув на море, а потім запросив

гідролога до штурманської рубки.

В маленькому приміщенні рубки він розповів Запарі про всі ті події, які видались гідрологові важким кошмарним сном.

Охоплений жахом, сидів Запара перед штурманом, слухаючи оповідання. Отже, він ніколи не побачить тих прекрасних людей — капітана Гагіна, радиста Гордія Івановича, другого штурмана Михайлова, кочегарів, матросів, мисливця Вершомета.

— Невже всі загинули?

— Ні, не всі. В шлюпці було дев'ятеро, решта залишилась на острові... Хто саме, про це нам, мабуть, скаже Вершомет.

— Він? Не розумію... Як?

Штурман розповів про чудесне врятування мисливця. Коли він скінчив, гідролог схопився руками за голову і завмер у мовчанці.

Кар вийшов з рубки на місток.

Надходила ніч. Туман, перемішаний з темрявою, стінами оточив пароплав. За бортом ревіло море, і пароплав здригався від ударів хвиль, а коли вони заливали його палуби, то, здавалося, він задихався, наче жива істота. В просторі малознаного моря, в невимовній темряві ледве помітно то підносились угору, то падали вниз, то хилилися з боку на бік топові вогні на щоглах.

Де перебував пароплав — визначити не було

змоги. Якби на небі була хоч одна зірка, Кар зумів би це зробити. Адже астрономію він знав чудово. Якби був радист, вони вдвох зробили б це з допомогою радіопеленгування¹³, але сам він на радіо не знався. Раптом у нього промайнула в думці назва для «Лахтака»: — «Німий корабель».

Облишивши всі надії на визначення місцеперебування, Кар покликав боцмана і, наказавши змінити стернового, залишив його на вахті замість себе, а сам, загорнувшись у плащ, кинувся на софу в капітанській каюті.

Він заснув одразу як убитий. Штурман Кар мав залізні нерви. Але та нещаслива доба ще не закінчилась. За півтори години його збудив Лейте:

— Попсувалась штурвальна машина. Стерно не працює.

Розділ VII

Кар умочив перо у синє чорнило і почав записувати в судновий журнал:

«12 вересня північно-східна частина Карського моря. Точно координати місцеперебування пароплава

---

¹³ Радіопеленгування — спосіб виявляти з допомогою радіо місцеперебування пароплава в морі.

встановити неможливо, — третій день у густому тумані. Сьогодні шторм стих. Потрапили в дев'ятибальну кригу. Після того, як поспувалося стерно, керувати пароплавом під час шторму було майже неможливо. Поставили тимчасове дерев'яне стерно. Керувати цим стерном дуже важко. Дано розпорядження механікові докладно з'ясувати пошкодження стерна з тим, щоб, користуючись тихою погодою, зробити потрібний ремонт.

Сьогодні мисливець Вершомет пригадав прізвища тих, хто був у шлюпці під час загибелі. За його словами, це: 1) капітан Гагін, 2) штурман Михайлов, 3) радист Соловей, 4) машиніст Содін, 5) матрос Дерев'янку, 6) матрос Панін, 7) кочегар Зубко і 8) кочегар Ботман.

Отже, на острові Уєдіненія лишилося п'ятеро людей, а саме: 1) механік Столяренко, 2) машиніст Ген, 3) матрос Орлов, 4) кочегар Ліп і 5) кочегар Фурман. У них є рушниці, невеликий запас патронів та запас хліба, консервів і шоколаду на два-три дні».

Штурман поклав ручку і задумався. Трохи подумавши, знову взявся писати. Писав твердо, як завжди, наче щось давно обдумане. Закінчивши, перечитав і ще раз перечитав написане:

«Сьогодні мною дано по судну такий наказ:

Через те що капітан пароплава «Лахтак» т. Гагін загинув, вважати, що я взяв на себе виконання обов'язків капітана судна з 10 вересня о 13 годині дня. Своїм першим помічником призначаю механіка пароплава т.

Торбу. Другим помічником призначаю боцмана Лейте. До складу машинної команди переводиться юнга Черлак.

Гідролог Запара і мисливець Вершомет включаються до складу екіпажу і перший призначається штурманом-практикантом, а другий — боцманом.

По судну оголошується авральний стан. Усім товаришам пропоную дотримувати дисципліни і виявити максимум енергії та ініціативи, щоб зберегти пароплав, який є державним майном.

Виконуючий обов'язки капітана пароплава «Лахтак», штурман далекого плавання.

Кар ».

Розуміючи велику відповідальність, що лягла тепер на нього, Кар скликав загальні збори команди, де й оголосив цей наказ. Стомлена команда тихим гулом ухвали зустріла розпорядження.

— Товариші, — звернувся до екіпажу Кар, — становище наше надзвичайно серйозне. З попсованим стерном ми попали в кригу, вибратися з якої для нашого пароплава було б важко, хоч би й мали добре стерно. За першої ясної години я повинен точно визначити, в якому місці моря ми знаходимося. Тоді, користаючись із прогалин між крижинами, постараємось підійти до найближчої землі і там стати на якір. Найстрашніше для нас — це небезпека потрапити в крижані затиски. В такому

разі крига може так здушити «Лахтак», що він лусне, як горіх в обценьках. А коли й не роздушить, то яка радість залишитись на волю морських течій та нестійких вітрів? Вони можуть носити нас разом із кригою і два, і три роки. Чого доброго, занесе до самого полюса. Щоб цього не сталося, ударними темпами ми мусимо одремонтувати стерно. Нас залишилось мало, а тому й роботи на кожного вдвоє більше. Значить, більше напружуйте сили, щоб врятувати пароплав, щоб врятувати своє життя, а можливо, і тих п'яťох товаришів, які залишилися на острові Уєдіненія. Нарешті, через те що голова суднового комітету матрос Орлов і дехто з членів комітету загинули, у мене є пропозиція обрати новий судновий комітет. Це мусить бути бойовий комітет, або, як у даному разі ми можемо сказати, авральний. Такому комітетові доручимо порядкувати громадськими справами на пароплаві.

— Згода! — подав репліку Павлюк.

— Виліземо з цієї халепи, Отто Рудольфовичу, — додав безапеляційно Котовай.

Соломін уже мав конкретну пропозицію, кого обрати до судкому. Васька Соломін на пароплаві відзначався тим, що ніколи не вступав у жодні дискусії, але завжди виступав з пропозиціями. Йому навіть кличку дали Васька Пропозиціонер.

— Я хочу запропонувати, — почав він, підводячи високо голову і підносячи руку, — не

гаяти час на балачки і обрати до судкому Шелемеху, Лейте та Черлака.

— Чекай!.. — закричали одні.

— Який скорий!.. — заперечили другі.

— А кого чекати? — виступали треті на оборону Соломіна.

Голосували недовго. Проти кандидатів, виставлених Соломінім, ніхто не заперечував, лише кок запротестував проти сімнадцятилітнього Стьопи Черлака, з яким був у давній незгоді. Та кока ніхто не підтримав.

Проголосували, і збори оголосили розпущеними на авральну роботу по ремонту стерна.

Торба виявив, що біля самого стерна у воді обірвався штуртрос¹⁴. Звичайно, полагодити таке пошкодження можна лише за допомогою водолаза. Але водолаз пароплава, матрос Дерев'янку, загинув, а крім нього спуститись під воду не міг ніхто.

На думку Торби, був лише один спосіб зарадити лихові.

Цей спосіб полягав у тому, щоб усі вантажі з корми перенести до носового трюму. Тоді ніс пароплава зануриться у воду, а корма, навпаки,

---

¹⁴ Штуртрос — металевий канат, що з'єднує стернову машину із стерном.

підійметься, і стерно виступить з води. Тоді лише можна його полагодити.

Кар погодився з пропозицією Торби. Негайно команда, поділившись на дві зміни, по сім чоловік в кожній, почала роботу. На чолі однієї зміни став Вершомет, а на чолі другої — Павлюк. Тільки Кар не працював там. Він не залишав капітанського містка.

Розділ VIII

Павлюк оголосив п'ятихвилинну перерву, щоб запалити цигарки. Бригада ухвалила робити такі перерви кожні дві години, бо бригада Вершомета закурювала щогодини.

— Коли ж ми подужаємо цей вантаж? — поставив перед бригадою запитання Котовай і сам же відповів, незадоволено покрутивши головою: — Тут на місяць роботи.

— Вже й на місяць! То для таких тюхтіїв, як ти, на місяць, — відгризнувся Стьопа Черлак.

Стьопа лежав горілиць на мішках з вугіллям, стараючись під час перепочинку не ворухити ні ногою, ні рукою. На його глибоке переконання, це був найкращий спосіб зберегти енергію. Обличчя юнги вимазане було масним вугіллям, наче сажею. Лише зуби блищали, коли він скоромовкою розсипав слова.

— Закуриш, Стьопа? — запропонував йому Котовай цигарку.

— Ні. Теж охота легені псувати!

Стьопа і Павлюк — єдині з усього екіпажу «Лактака» не вживали тютюну і неприхильно ставились до куріння. Бригада навіть підозрювала, чи не з цієї причини пропонували вони скоротити перерви «на перекур». Павлюк, гаряче виступаючи проти курців, щоразу посилався на своє прекрасне здоров'я та свої м'язи. А м'язи кочегар мав справді геркулесові. На здоров'я своє він теж ніколи не скаржився, бо, відколи пам'ятав себе, не знав, що то за штука — біль у голові. На жаль, Стьопа такими якостями похвалитись не міг. Але й з нього був хлопчисько не плохенький, — завжди міг за себе постояти і роботи не уникав.

Тепер, почувавши на собі відповідальність, як член судового комітету, Стьопа вирішив довести Котоваєві необґрунтованість його твердження, ніби на роботу, за ЯКУ вони взялися, треба цілий місяць.

У нас на кормі є, — сказав Стьопа, — триста тонн вугілля, в кормовій цистерні — сто двадцять тонн води, вантажу різного, який мусимо перенести, — тонн з двісті. Всього шістсот двадцять тонн. З них сто двадцять тонн води механік перекачає помпами. Це нас не стосується... Значить, п'ятсот тонн. Нас працює тринадцятеро. Скільки це на кожного виходить? Га? Мм... Майже

сорок тонн на кожного... Майже два вагони з половиною. То, по-твоєму, я місяць перевантажуватиму?

— А хіба ні? — уперся на своєму Котовай.

— Та ти ж тільки добре розжуй, що я тобі кажу. Сорок тисяч кіло. Якщо кожен з нас кожні п'ять хвилин переноситиме по 60 кіло, то за годину це буде 720. Ми вирішили працювати по 12 годин на день, це значить, 8640 кіло. Отже, всього виходить лише трохи більше як чотири дні. Та невже ми за п'ять днів не зробимо?

— Може, — починав був здаватись Котовай, але зараз же знаходив новий аргумент: — А потім назад треба буде тягати.

— Ну, назад не так поспішно, — заспокоїв його Павлюк і, звівшись на ноги, загукав: — Кінчай перерву! Підіймайсь!

І швиденько, змагаючись, хто швидше однесе свою ношу, брались до роботи моряки Набирати більше як 60–70 кілограмів Павлюк нікому в своїй бригаді не дозволяв.

— Щоб бува не підірвався хто. Краще менше, та швидше.

Але сам брав подвійну норму.

— Я некурящий, мені можна за двох переносити, — жартував він.

Всі працювали запально. Але Кар, спостерігаючи, як постійний дрейф зносив

пароплав у східному напрямі, та бачачи, як збільшувалась кількість криги навколо пароплава, боявся, що через п'ять днів уже буде пізно ремонтувати стерно.

Через дві ночі по тому, як почався аврал, несподівано з туману вплив чималий шмат зоряного неба і простягся до самого обр'ю.

Гідролог збудив Кара. Штурман побачив сузір'я обох Ведмедиць. Побоюючись, щоб туман або хмари не закрили зорі, він кинувся до ящика, де лежав секстант¹⁵. Витягти прилад, вибіг на місток. Рука злегка тремтіла. Запара стояв біля хронометра.

— Єсть?

— Єсть! — переглянулись обоє, коли Кар піймав секстантом Полярну зірку. Він узяв кути кількох зір і, записавши потрібні дані в блокнот, з допомогою астрономічних таблиць засів за обчислення.

За годину, перевіривши себе кілька разів, він урочисто промовив до гідролога, що стояв біля нього:

— Можете кричати ура і поздоровити себе, що вчасно збудили мене. Справді-бо вчасно: доки

---

¹⁵ Секстант — прилад, уживаний на кораблях для астрономічних вимірів, з допомогою якого вираховують місцезнаходження судна.

штурман розв'язував задачі, зорі зникли чи то в хмарах, чи в тумані. Темрява знову проковтнула все навкруги.

— Отже, де ми? — запитливо подивився Запара на штурмана.

— Коли вірити зорям, секстантові, компасові, картам і моїм обчисленням, то місце, де ми зараз є, — 78 паралель, 34 міноти, 40 секунд північної широти і 93 меридіан, 56 мінот, 35 секунд східної довготи.

— Тобто ми десь біля Північної Землі?

— Так, ця, вже не таємнича після експедиції Шмідта та Ушакова, земля має бути під нашим носом. Коли ж я не помиляюся, нас несе в протоку Шокальського, яка сполучає Карське море з морем Лаптевих.

В цей момент на дверях штурманської рубки з'явилася маленька широка постать Торби.

— Ура! — захрипів механік. — Останні дні він так накричався, що аж охрип.

— В чім річ? Хіба ти вже знаєш? — спитав спантеличений Запара.

— Авжеж знаю.

— Хто тобі сказав?

— Він же!

— Отто Рудольфович? — показав гідролог на Кара, бо був певен, що мова йде про визначення координат місцезнаходження пароплава.

— Та ні: наше чортеня, юний комітетник, Стьопа...

— А він звідки знає?

— Тобто як звідки? — прийшла черга дивуватись механікові.

— Ну да, хто йому сказав? — допитувався Запара.

— Ніхто не казав. Він сам додумався. Виміряв.

— Ви про що?

— Про те, що корма вже полізла вгору. Воду вже викачали. А в нас у носовій частині є порожня цистерна на 150 тонн. Стьопа додумався накачати її водою. Це забере три-чотири години і зразу так перехилить пароплав на ніс, як повне відро перехилиє коромисло. Завтра ранком зможемо ремонтувати стерно. Зрозуміли?

— А я думав про координати.

— До чого тут координати? Стьопка про координати нічого не казав. Може, він вам що казав? От, хитрун, догадливий!

Кар, слухаючи цей діалог, сміявся, спершись руками на стіл. Запара пояснив Торбі, в чім річ, і подвоєна радість механіка не мала меж.

Розділ ІХ

Готуючись до ремонту стерна, Вершомет

шукав тонкий сталевий трос. Лейте порадив йому зазирнути до боцманської комори. Комора містилася глибоко на носі пароплава, під матроським кубриком. Новий боцман, не гаючи часу, попростував на бак. Прогупавши під вікнами кают-компанії важкими підборами своїх чобіт, — з шкіри морського зайця, — він спустився в кубрик. Там, за напівосвітленим столом, сиділи кок Аксенюк, кочегар Шор та машиніст Попов.

— Чого це вас, духів, сюди до рогатих принесло?

Духи й рогаті — це старі дражливі прізвиська, що ними ще й тепер інколи перекидаються палубна та машинна команди на пароплавах. Духами звалися кочегари, а рогатими — матроси. Пригадавши ці прізвиська, Вершомет, жартуючи, вжив їх. Його й справді трохи здивувало, чого це кочегари і машиніст опинилися в приміщенні матросів та ще й без жодного матроса.

— А, новий начальник, наше вам поважання. Дуже раді! — з добре захованою іронією привітав кок Вершомета, натякаючи на призначення мисливця боцманом.

— Ну, ну, — добродушно відповів на це мисливець. — Може, хочете до мене в палубну команду?

— Ні, дякуємо красно. Нам і в кочегарці добре. Там хоч для себе борщ зварити можна.

— Ач, камбузна кішка. Кому що, а йому борщ у голові.

— А тобі, дядьку Юрій, аби жарти. Краще скажи, що це за порядки новий капітан запроваджує. Де це видано, щоб кока в кочегари переводити? А команда що, сухарі гризтиме? Де це видано, щоб хлопчиська юнгу висувати в судновий комітет? Що він тямить? Та скажи ще — чи годилось цього пришелепуватого Лейте помічником капітана робити? Чи не краще було б тебе, досвідченого полярного мисливця, шанованого нами, на цю посаду настановити? Ну, і я ж знов, не один рік плаваю, теж міг би пораду дати... а мене не спиталися.

Кок, розпалюючись, викладав свої образи. Його очі блищали, з рота від люті бризкала слина.

Кочегар і машиніст дружно підтакували кокові.

— Чому штурман під час авралу нам горілки не видав? — аргументував Шор, чухаючи свого прищуватого носа.

— А хіба б з мене був поганий механік? — натякнув на свої претензії Попов.

Вислухавши скарги всіх трьох, Вершомет протяжно свиснув і відповів усім трьом.

— Очевидно, штурман вирішив, що краще нам кілька днів гризти сухарі, ніж щоб за кілька днів нас гризли полярні краби.

— Ти теж за нього руку держиш? — просичав розлючений Шор.

— Не маю часу з вами сперечатися.

Новий боцман відкрив люк, який вів униз у комору, де лежав різний шкіперський припас, в тому числі й потрібні йому сталеві троси. Включивши переносну електричну лампу-летючку, він поволі зійшов по східцях до комори.

У вузькому проміжку між бортами, що сходились тут, за залізними колонами, які підпирали палубу, лежала купа різноманітного шкіперського добра. Бухти добротного манільського каната, сталеві троси, бочки з вапном, цементом, каустикою, банки з фарбою, ящики з столярським інструментом і тисячі різних речей, що часто бувають потрібні на пароплаві й які знайти можна лише в боцманській коморі.

Вершомет нахилився над сталевими тросами. За кілька хвилин він вибрав трос потрібної йому товщини й довжини. Скрутивши трос, як треба було, він випростався, щоб лізти наверх, коли раптом над головою його щось гупнуло, а навколо все занурилось у темряву. Вершомет з несподіванки заточився і сперся плечем на залізний стовп.

— А бодай би ти був ікла обламав! — вилаявся мисливець. — Що за хуліганство?

Він зрозумів, що люк, крізь який він спустився в комору закрили і лампочку виключили.

Це міг зробити лише хтось із тих, хто сидів у матроському кубрику. Не випускаючи з однієї руки сталевий трос й погаслу лампу-летючку, мисливець другою рукою намацував собі шлях між бочками, ящиками, канатами і залізом. Ступивши на маленьку драбинку, почав підійматися вгору, доки не стукнувся головою в дверцята люка. Тоді підняв руки вгору, пробуючи їх підняти. Але відчув, що дверцята піднялися не більше як на чверть дюйма, а далі не йшли. Щось міцно тримало їх.

«Невже засунули на засув?» — подумав мисливець і, поторсавши ще кілька разів, переконався, що так воно й є.

— Який же це негідник, хотів би я знати, — промовив сам до себе Вершомет, і на думку йому спав кок Аксенюк. Він спробував постукати в дверцята кулаком, але стук був такий слабкий, що він зразу ж перестав. Спустившись униз, він поклав на підлогу трос і лампочку. Тоді витяг з кишені сірники й засвітив. Полум'я це було замале, щоб добре освітити приміщення. Вершометові здалося, ніби він сидить у глибокому льохові. Спересердя стукнув ногою і кинув сірника. Світло згасло, і знову запанувала темрява. Вершомет вслухався, чи не чути тут чого. Але почув лише пищання пацюків та глухе шарудіння криги об ніс пароплава.

Вирішив пошукати якогось важкого залізного предмета, яким можна було б постукати. Витяг з

кишені повну коробку сірників і почав уважний огляд того лігва, де його замкнули. Між залізним брухтом і уламками ящиків знайшов ліхтар. Тоді подумав, що в боцманській коморі мусять обов'язково бути свічки. В одному закутку на полиці знайшов те, чого шукав. Тепер, озброєний ліхтарем, в якому горіла товста стеаринова свічка, став шукати важкий предмет, яким можна було б добре вгатити по залізних дверцятах й тим самим дати про себе знак.

В око йому впали сокира, молоток і лом. Він вибрав молоток і лом. Лом, правда, був важкуватий і тут не зовсім зручний, але мисливець хотів спробувати підважити ним дверцята.

За кілька хвилин він стояв на східцях і прислухався, чи не чути кого в кубрику. А там справді хтось був. Вершомет чув, як той невідомий пройшовся над ним та ще й пристукнув ногою, коли наступив на дверцята люка.

Стиснувши молоток, поспішив кілька разів ударити по дверцятах. Але дверцята не відчинялись. Мисливця охопив напад шаленої люті. Він щосили, — а її в нього було таки чимало, — затарабанив молотком у дверцята. У самого у вухах аж залящало. Але той гармидер, що він зняв, не давав жодних наслідків. Трохи заспокоївшись, мисливець узявся за лом. Він намагався загнати його між дверцятами і поріжком люка. Піт лився з

нього, але нічого не виходило.

Розділ X

Пароплав якось по-чудному занурився носом у воду, а кормою задерся вгору. На фоні уламків крижаного поля він нагадував п'яного, що повалився серед вулиці обличчям в калюжу, зтягнуту першою крижаною плівкою. Неприємний різкий вітер, наче в осінню сльоту, чмихав уздовж лівого борту і, підхоплюючи з димаря дим, відносив його геть у закрижаніле море. Корма так високо піднялася вгору, що стерно на три чверті виступало з води. Торба, оточений всією машинною командою, оглядав пошкодження.

— Години за три полагодите? — спитав його Лейте.

— Побачимо, побачимо... Може й швидше. А де наш новий боцман?

— Пішов по трос.

— Я знаю, що пішов, бо я його просив, але чому він так довго не повертається?

Слухаючи цю розмову, Аксенюк, Шор і Попов непомітно для інших презирнулись.

— Аксенюк, — звернувся до кока механік, — ану, піди поклич Вершомета.

— А де я його шукатиму? — невдоволенням тоном озвався той.

— У боцманській коморі.

Кок більше не заперечував. Повернувся й пішов. Тільки по обличчю Шора перебігла усмішка. Стьопа помітив ту усмішку, але не зрозумів її значення. Він ще помітив, як той підморгнув Попову. «Що б це означало?» — замислився Стьопа.

Чекаючи, доки прийде Вершомет з тросом, Торба звелів принести кілька дощок і почав майструвати поміст та драбину за кормою. Кілька великих дощок кинули в воду на Дрібну кригу. В крайньому разі на тих дошках можна було людині утриматись.

Минав час, а Вершомет все ще не з'являвся. Не вертався й кок. Коли Торба на це зауважив, Шор і Попов знову презирнулися. Їх поведінка не уникла зіркового ока Стьопи. Хлопець вже слідкував за кочегаром. Для нього ці переморгування залишились незрозумілими, але він був певен, що між машиністом і кочегаром є якась змова.

Стьопа мав підстави підозрівати цих людей. Він знав, що вони і кок — люди не дуже чесні, а до того ж і поганенькі моряки. В Архангельську їм лише випадково вдалося потрапити на пароплав. Перед виходом у море «Лахтак» мав неповну команду. Незайнятого моряка на той час в Архангельську знайти було неможливо. Величезна кількість нових пароплавів проковтнула всі кадри

кращих моряків. Капітан Гагін з великою неохотою взяв цих трьох до себе. Жодна організація їх не рекомендувала, а до того ж ходила певна поголоска, що їх не раз списували з інших пароплавів за контрабанду, пияцтво та розкрадання майна.

Коли почали переносити дошки, Стьопа чув, як Попов півголосом сказав Шорові:

— Нехай посидить моржева свиня в сажі... непогано... А тим часом Аксенюк, пройшовши в матроський кубрик, почув, як Вершомет гупає молотком у двері. Кок тихо, сам до себе засміявся, витрусив з коробочки цигарку й закурив. Він чув, як під підлогою шаленів мисливець, але не подавав йому жодного знаку, що чує. Потім догадався, що той хоче чимсь підважити двері, але, глянувши на засув, задоволено сплюнув — засув був міцний, нічого не зробиш. Викуривши цигарку, подумав, що вже надто довго «шукає» боцмана, і кинувся до дверцят. Враз відсунув засув і роблено-зляканим голосом закричав:

— Хто там? Що таке?

В ту ж мить від удару лома дверцята підскочили и упали. З люка з'явилась голова розпаленого гнівом Вершомета. Він готовий був на порох стерти негідників, що замкнули його в трюмі. «Штука клятого куховара», — подумав Вершомет. Але ж яке здивування і обурення на обличчі Аксенюка! Здавалося, сам Вершомет не був такий

обурений.

— Хто це тебе туди запакував, дядьку Юрій? Що це за мерзотник?

— Це ти сам, негіднику! — закричав Вершомет.

— Та що ти кажеш, дядьку Юрій? Хіба б я дозволив це собі?

— Значить, твоя хуліганська команда, з якою ти тут сидів.

— Та ні, ми всі троє, як тільки ти спустився в комору, вийшли звідси.

Мисливець дивився недовірливо, але певність його похитнулась.

— Я, навпаки, прийшов сюди шукати тебе, — запевняв кок.

— А чого ти мене шукав?

— Тебе кличе Торба.

Мисливець пригадав, для чого власне спускався він у комору. Примушений був знову лізти по трос. Звелівши кокові почекаати, він скочив униз і, діставши трос, швиденько звідти вийшов.

Поки йшли на корму, Вершомет безперервно лаявся і раз у раз недовірливо міряв поглядом кока. А той теж обурювався і солоденьким голосом заспокоював мисливця.

— Де ти пропадав, новий боцмане? — зустрів їх вигуком Торба. — Я гадав, що тебе грець ухопив.

Мисливець з обуренням розповів усім про

свою пригоду. Коли він розповідав, Стьопа помітив знову, як презирнулися між собою троє підозрілих приятелів.

Але всі вони рішуче заперечували проти припущення Вершомета, ніби вони заперли його в коморі. Вони доводили, що тим вчинком вони обурені не менше, ніж інші. Що то було лише на словах, Стьопа остаточно переконався, коли за кілька хвилин почув шепотіння Шора:

— Ти його рано випустив... — сказав він кокові, — іншим разом потрапить, так скоро не дамо вилізти.

— Ще б пак... хай буде вдячний, опудало...

Кок хотів ще щось сказати, але враз зупинився, бо перед ним встала постать Стюпи. Юнак, розмахнувшись, ударив кочегара в обличчя, а тоді кинувся на кока і почав його лупцювати. На допомогу кокові поспішили Шор і Попов.

Стьопа гукав:

— Ці негідники замкнули дядька Юрія.

На кормі зчинилася загальна колотнеча, бо Вершомет, устрявши в бійку, так ударив кока, що той полетів за борт; його приятелі вчепились у Вершомета. Довелося втрутитися Павлюкові, і його дужі руки, вхопивши то одного, то другого за комір, заспокоїли всіх. Тим часом.

Лейте витяг з холодної води кока, який верещав там несамовитим голосом. На корму

прилетів Кар, і все стихло, як перед бурею.

— Що за бешкет?! — прогрімів залізним голосом капітан. І здалося, загуркотіла буря.

Всі виправдувались, а Стьопа доводив, що троє негідників замкнули Вершомета.

— Годі! — гримнув Кар, — потім розберемо, а зараз усі до роботи.

Розділ XI

З полагодженим стерном пароплав повільно пробирався між кригою. Погода стояла ясна, хоч і вітряна. Туман видно було лише на сході понад краєм небосхилу. Вітер дув із заходу і гнав кригу, а з нею і пароплав до берегів Північної Землі. Кар узяв курс в тому ж напрямі. Його план передбачав таке: використати всі можливості, аби вийти з криги, випередити її, знайти захисну місцину біля берегів якогось острова і об'якоритися. Вже там він вичікуватиме зручного моменту, коли крига дозволить пройти назад на захід.

Тепер дні швидко коротшали і сонце ледве підіймалось над обрієм. Зрідка над пароплавом пролітали чайки та кайри.

У цей день з «Лахтака» побачили надзвичайно білих, так званих снігових чайок. Мабуть, вони готувались летіти на південь. Проте присутність птахів свідчила, що земля мала бути десь зовсім

близько. Справді, о першій годині дня Лейте перший помітив у тумані на сході щось подібне до берега. Через півгодини вітер підняв туман і за п'ять-шість миль від пароплава з явився гористий берег, укритий білими полотнами снігу й криги.

— Північна, Північна! — радісно гукнув гідролог. — Хай я буду не Запара, коли це не вона.

Всі, крім механіка, машиніста та двох кочегарів, що лишилися у машинному відділі, вийшли на палубу. Ніхто з них ніколи не бачив цієї землі. Адже пароплавів, яким щастило дійти до цієї землі, налічували лише одиниці. Кар, не пускаючи з рук бінокля, оглядав береги і раз у раз зазиравав до карти, звіряв компас, поглядав на сонце і, нарешті, звелів стерновому закінчити курс.

— Де ми саме, Отто Рудольфовичу? — запитав гідролог.

— Якщо не помиляюсь, то перед входом у протоку Шокальського. Правда, я не зовсім певний у цій карті, а тих даних, що є в лоції¹⁶, для мене дуже мало.

— Як можна бути непевним у карті, — здивовано вихопився Запара. — Адже дослідження Ушакова, Урванцева, гідрографів з криголамів

---

¹⁶ Лоція — спеціальний розділ мореходної науки. Тут — книжка-довідник про певне море.

«Русанов» і «Таймир»..

— Але, на жаль, у мене лише так звана радіокарта, складена ще перед тими плаваннями. Виходячи в плавання, ми не збиралися сюди й не захопили з собою карти цих островів.

Кар ще раз подивився на свою карту, на компас і задумливо промовив:

— Нічого не розумію. На карті, виходить, цей мисок мусить лежати від нас просто на північ, а тут, коли це справді він, то не стільки на північ, скільки на схід.

— Отто Рудольфовичу, це дуже просто, змахнув гідролог руками: на Землі Північній магнітних аномалій багато. Мало не в кожному кутку цих островів стрілка компаса інакше скаче і завжди обманює...

— Тьху! — сплюнув спересердя Кар, — я й забув про можливість аномалій.

Стьопа, почувши розмову між гідрологом і штурманом, вирішив звернутись до Запарі із запитанням: А що то за радіокарта, та ще й брехлива?

— Друзі мої, — відказав гідролог, підходячи до гурту моряків, — коли хочете, я розповім вам історію відкриття й дослідження цієї землі, а також про радіокарту.

— Просимо, просимо! — загукали присутні.

— Я трохи знаю, але й мені охота

послухати, — присунувся до гурту Вершовет.

Запара простяг руку, показуючи на берег, і почав свою розповідь.

— По той бік цієї білявої красуні лежить одне з найменш досліджених морів, так зване море братів Лаптевих. Воно назване так за іменем братів Харитона та Дмитра Лаптевих, що двісті років тому досліджували північний берег Сибіру. 1913 року в те море пройшла експедиція капітана Вількіцького на криголамах «Таймир» і «Вайгач». Експедиція була гідрографічна і головним своїм завданням мала виправлення старих і складання нових карт, потрібних для мореплавства — цих полярних морях. «Таймир» і «Вайгач» намагались пройти понад берегами Сибіру з Тихого океану в Атлантичний. Завдання це важке, і до того часу подорож удалося зробити лише шведові Норденшільду, що йшов з Атлантичного океану в Тихий на пароплаві «Віта».

Підійшовши до мису Челюскіна, криголами зустріли важку кригу і повернули на північ, шукаючи там, далі від берега вільного проходу.

Несподівано моряки побачили берег невідомої землі. Берег той простягався на північ. Два дні йшли пароплави понад тим берегом і, нарешті, повернули назад. Назвали ту землю іменем царя Миколи II, хоч ніяких прав на це той цар не мав.

— Теж мені великий мореплавець! —

усміхнувся Лейте.

— Наступного літа, — продовжував Запара, — знову ті самі криголами підходили до цієї землі, але нічого нового не відкрили. Не вдалося тоді побачити ні того, де саме на півночі кінчається ця земля, ні її західного берега, що ось перед нами.

Після того кілька разів дослідники намагалися підійти до цієї землі з усіх сторін. Але з жодної сторони не вдалося.

Не вдалося це й знаменитому полярникові Роальду Амундсену.

1930 року радянський полярник, дослідник Ушаков, зголосився, що, коли пароплав приставить його на цю землю, він залишиться на ній і дослідить її. Криголамному пароплавові «Сєдову» вдалося підійти крізь кригу до маленького острівця Домашнього, що на захід від цієї землі. Той острів, кілометрів півтора завдовжки і третину кілометра завширшки, — гола скеля. На тому острові не росте жодної рослинки. Там навіть нема прісної води. На цю скелю висадили Георгія Ушакова з трьома його товаришами: геологом Урванцевим, радистом Ходовим і мисливцем Журавльовим.

Пробули вони там два роки. То були два роки героїчного життя. Радист Вася Ходов залишався самотній на тлі місяці в маленькій хатині на острові Мисливець Журавльов запрягав собак і виїздив по

кризі полювати на островах. Він запасав харчі для собак і людей, добував хутра білого ведмедя і песця. А Ушаков і Урванцев виїздили в далекі дослідницькі подорожі. Протока на сорок кілометрів відокремлювала їх острівець ви Землі Північної. Незважаючи на штормовий вітер, снігопад, завірюхи, проїздили дослідники сорокакілометровим крижаним мостом. Діставшись до Землі Північної, будували провіантські склади й рушали вздовж берегів цієї землі. Вони поклали собі об'їхати її довкола, занести ті береги на карту і в кількох місцях перейти ту землю впоперек.

Якось навесні, після двомісячної подорожі, Ушаков з Урванцевим повертались на свій острівець. Сонце стояло вже цілу добу над Північною Землею. Сніг танув, і з гір збігали струмки. Крига в морі чорніла й тріскалася. Поверх криги стояли калюжі талої води. Зморені собаки ледве тягли нарти. Ці вірні звірі то потопали в глибокій воді, то різали п'яти об гостру кригу й калічили ноги. Мандрівники шили собакам на лапи капшуки, але за годину-дві ті капшуки, пошматовані, лишались за нартами. Ішли морською кригою. Аж ось глибока розколина в кризі відгородила мандрівників зовсім від берега. Води на кризі все більшало, а темно-сіре небо над обрієм свідчило, що там, удаліні, зовсім чисте від криги море. Товариші потрапили в таке місце, де вода

доходила їм до пояса. Нарти й собаки спливали над водою. З великими труднощами вийшли вони на крижину, яка ще була міцною і майже не мала на собі води. На тій крижині протримались цілу добу. Надвечір узявся невеликий мороз, і тоді їм удалося вибратись на берег. Вони поспішали до свого острова, а дорога дедалі ставала важчою. Нарешті встигли вийти на берег острова Домашнього. Під кінець уже не собаки везли їх, а вони собак, поклавши тварин на нарти. Не скоро в собак позагоювались виразки на лапах. Але мандрівникам таки пощастило: другого дня вся крига між островом і Землею Північною розтанула, поламалась і перетворилась в крихку кашу.

— Значить, завжди треба поспішати, — знову вставив Лейте.

— Або, — відказав йому Запара, — не відкладай на завтра те, що можеш зробити сьогодні. Але слухайте далі. 1932 року Ушакова з його товаришами зняв з цього острова пароплав «Русанов». Внаслідок роботи цих дослідників виявилось, що Земля Північна — це чотири великих і багато дрібних островів. Більшість їх укрита льодовиками і майже завжди снігом. На цих островах буває багато ведмедів (вони вбили 104). Є там чимало пухнастих псців. На південному острові трапляються олені. У водах коло острова зустрічається чимало моржів, морських зайців,

нерпи та білухи.

1932 року з півночі цю землю обійшов криголамний пароплав «Сибіряков». Тоді ж таки пароплав «Русанов» пройшов уперше протокою Шокальського, до якої оце ми наближаємось. Ото, бачите, ліворуч острів Жовтневої революції, а праворуч — острів Більшовик. Далі на північ є острів Комсомолец і найменший з цих чотирьох — острів Піонер. За кілька днів після «Русанова» сюди прийшов криголам «Таймир». Це той самий криголам, що колись перший відкрив цю землю. «Таймир» дванадцять днів досліджував і виміряв протоку Шокальського. Виміри показали, що це є досить широка й глибока протока...

Гідрологові не дав закінчити голос Кара:

— Боцмане, лот! Штурман Запара, до пеленгатора!¹⁷

Розділ XII

«Лахтак», поминувши маленький острівець, заходив у протоку. Великі гори, ніби велетні-охоронці, стояли вздовж протоки. Криги

---

¹⁷ Пеленгатор — прилад, щоб визначати кути між напрямом руху пароплава і якимось предметом. За його допомогою вираховують відстань пароплава від берега.

зустріли мало, пароплав ішов наче впевненіше й сміливіше, ніж досі.

Вершомет проміряв лотом глибину. Жодного разу лот не діставав дна. Запара, нахилившись над пеленгатором, допомагав Карові визначати віддаль пароплава від берега. А ось із лівого боку на березі, що спадав до моря великою чорною плямою між білими рукавами глетчера, зірке око Стьопа помітило якусь будівлю.

— Дивись! — звернувся він до Павлюка і показав пальцем. Павлюк теж побачив щось схоже на маленький будинок. Стьопа ту ж хвилину опинився на капітанському містку і, простягаючи руку, запитав Кара, що то таке.

Кар глянув у бінокль — і перед його очима постав чіткою різьбою маленький будинок. Він уважно оглянув берег навколо будинку, сподіваючись помітити присутність бодай однієї живої істоти. Але ні людини, ні собаки, ні човна на березі, нічого такого що доводило б існування людей, не бачив. Уся команда зацікавилась таємничим будиночком. Дехто вже ніби помічав людей на березі, але око, озброєне біноклем, перетворювало тих людей на каміння або уламки плавникового дерева. Кар звелів стерновому наблизитись до берега, а Вершометові гукнув приготуватись віддати якір.

Соломін почав виміряти лотом глибину.

На віддалі чверті кілометра від берега, на глибині 20 метрів «Ляхтак» віддав якір.

Зараз же спустили човен. На берег поїхали Лейте, Запара, Павлюк, Стьопа, Шор, Аксенюк та Соломія. Дрібно покришена крига, підхоплена сильною течією», проносилася повз них. Ближче до берега застрягло на міліні кілька айсбергів. Це були уламки глетчера.

Тільки-но човен торкнувся носом землі, Стьопа і Павлюк вистрибнули й витягли його на берег.

Під ногами був вогкий ґрунт і каміння. По тому камінню маленькими струмочками збігала в море вода. На камінні чорніли лишайники і подекуди мох.

За півтори сотні кроків від берега стояв маленький будинок. Стіни його були оббиті дошками, так званими нащільниками, дах укритий толем, стіни знизу обкладені кам'яним обмурком, ніби для того, щоб утримати той будиночок проти вітру. Вікно забите дошками. Коли підійшли до дверей, то побачили, що вони теж забиті, а на них, навхрест, закріплені лом, лопата й сокира.

Біля будинку лежала купа дров.

Моряки обійшли цю самотню будівлю довкола.

— Всередину підемо? — спитав Лейте Запару.

— Давайте зазирнем.

За п'ять хвилин тим ломом, що висів на дверях, зірвано було дошки, відчинено двері та вікно, і наші герої опинились у маленьких сінях. Тут знайшли купку кам'яного вугілля. Другі двері вільно впустили їх у кімнату. В кімнаті побачили пічку, стіл, табурет і тапчан. Тут же було маленьке барило, кілька ящиків, пляшки й вузлики. На столі стояв примус. Із стелі звисало кілька добре прокопчених окостів. У хаті знайшли записку. В ній прочитали:

«1932 р. експедиція ВАІ,¹⁸ криголамний пароплав «Русанов». Цю хижу побудував колектив ленінградських робітників-будівельників під керівництвом інженера Бановича. Залишаємо запас харчів, гасу, одягу, патронів. Начальник експедиції».

— Ну, все зрозуміло! — заявив Запара.

— Майже, — сказав Лейте, а потім додав: — А ви розкажіть докладніше.

— Цю хижу, — почав гідролог, — побудувала експедиція, що їхала на пароплаві «Русанов». Про цю експедицію я вже вам казав. «Русанов» залишив на острові Домашньому зачать Ушакова та його товаришів новий загін довідників. На цей раз теж

---

¹⁸ ВАІ — Всесоюзний Арктичний інститут.

зосталося чотири чоловіки На начальника Північної Землі було призначено біолога-жінку Ніну Демме. Це була перша жінка — начальниця полярного острова. Щоб загонові Демме полегшити провадження дослідних робіт, у протоці Шокальського поставлено цей будинок і в ньому залишено запас харчів. Цей будинок мусив прислужитись, коли б Демме чи хтось із товаришів проходили через цю місцевість або схотіли б зв'язатись з полярною станцією на мисі Челюскіна, що на південь від них...

— А що в цих ящиках і пляшках? — зацікавився кок.

— У ящиках, мабуть, консерви, шоколад та цукор, а в пляшках спирт і вино, які могли б стати тут у пригоді, якби хтось відморозив руки, ноги або щоки.

Почувши, що в пляшках спирт і вино, Шор любовно погладив їх рукою, а очі в нього заблищали. Кок теж ласо поглянув на ці речі і на свого товариша-п'яницю.

— Тільки дивіться мені, — гримнув Лейте, — коли хто зачепить щось і потягне з собою на пароплав, поодриваю голови й руки. Ач, фокуси-покуси!..

— Ну, я думаю, серед нас таких немає, — обізвався Павлюк. — Кожен розуміє, що на цих островах це наче пункт швидкої допомоги для

мандрівника, коли б його якесь нещастя занесло сюди.

— Да... — протяг кок і невиразно промимрив:
— Нас теж начебто нещастя сюди занесло.

— А тут і зимувати добре. Може, наш капітан біля цієї хатини порт влаштує? — зауважив Стьопа. — Я не від того. Тут, мабуть, білих ведмедів можна добре полювати.

— Ну, досить тари-бари, — поклав кінець балачкам Лейте. — Забивайте вікно і двері. Дмитро Петрович напише записку про наші одвідини і — поїхали.

Запара дописав на записці:

«Пароплав «Лахтак» під командою ст. штурмана Кара. Одвідали хижу: Лейте, Запара, Павлюк, Соломін, Алексюк, Шор і Черлак».

Коли їхали назад, Стьопа спитав Запару:

— Дмитре Петровичу, ви так і не розповіли нам, що то за радіокарта цієї землі.

— А то, — почав Запара, — 1932 року, перед тим як вируждати полярні експедиції в ці місця, склали карту Північної Землі. Коли її складали, то користувалися неповними даними, що їх зібрав дирижабль «Граф Цепелін» який пролітав над цією землею 1931 року. Хоч тоді туман укривав більшу частину островів, але дещо вдалося сфотографувати

з повітря. Головний же матеріал передав Ушаков по радіо, а що по радіо всієї карти передавати не можна, то й вийшла трохи плутана.

Розділ XIII

Крізь блакитне мереживо дрібних крижин з води виставив голову звір. Це була кругла, чорна, блискуча голова. Очиці дивилися сонно й нерухомо. Морський заєць цікавився пароплавом. Чи бачив він уже коли таке страховище? Пароплав трохи нагадував айсберг, а люди на ньому виглядали дивними звірюками, трохи схожими на ведмежат. На цьому айсбергові щось тріснуло, і одночасно чорна кругла голова почула шипучий свист у повітрі і плескіт води за два кроки від свого носа. Це були звуки незнайомі, а все незнайоме може бути небезпечним, і голова в ту ж мить сховалась у воду.

Минуло дві-три хвилини, і на палубі вже встигли посперечатись, влучив чи не влучив Котовай. Абсолютна більшість, крім самого стрільця, була тієї думки, що звір, злякавшись, сховався. Сам же Котовай обстоював те, що вбитий звір одразу ж потонув.

Але цікавість — велика сила: «Що то за дивний айсберг, треба на нього глянути», — мабуть, так зміркувала опецькувата голова і знову

висунулася з води.

— Ну, тепер я стрілятиму, — попросив Стьопа, простягаючи руки до Котова по рушницю, — ти одного вже втопив, а тепер дозволь мені.

Навколо засміялися, бо всі розуміли, — це той самий заєць. Та Котоваєві стало незручно, і він віддав рушницю Стьопі. Юнак довго націлявся. Разом із звуком пострілу заєць підплигнув над водою і завмер.

— Влучив! Влучив!

Стьопа радів. Його похвалив Лейте, спостерігаючи полювання з капітанського містка. На звук пострілів показався Вершомет.

— Хто це? — спитав він, а коли йому показали на Стьопу, то мисливець, вітаючи, ляпнув хлопця по спині.

— Так завжди бий, з одного пострілу, в голову, — сказав Вершомет, — бо інакше, коли звір не дуже жирний, то вдарить зо два рази хвостом по воді, дух випустить і втоне.

Шлюпка прибуксувала тушу зайця до борту, і її підняли на палубу.

— Ну й зайчик! — похитав головою кок.

Справді, цей зайчик мав півтора метра довжини і важив двісті п'ятдесят кіло.

— А знаєте, — сказав Кар Запарі, — це ж наш шеф, — і показав на морського звіра.

— Як шеф?

— А ви знаєте, що значить слово «лахтак»?

— Ні.

— Лохтак — це одна із назв морського зайця або інакше — бородатого тюленя. Так його називають на сході, в Берінговому морі. Там давним-давно починав своє плавання цей пароплав.

— Чудесне місце для полювання. Воно й справді не погано в цій хатині перезимувати, — філософствував Вершомет. Дичина навколо неполохана, а песці повинні бути. Пастки у нас є. Можна багату здобич узяти. Цілий трюм хутром, шкурами, салом наповнили б.

— Ти думаєш, — спитав кок, — багато песців понад цим берегом?

— Ручуся, що не менш як сотню, а то й півтори самими пастками за зиму набрав би.

— А голубих песців тут не може бути? — настирливо допитувався Аксенюк.

— А чого ж... не знаю... мабуть, є...

— За кордоном хутро такого песця — цілий скарб, — зітхнув кок. — Білий там теж не дешевий.

— Я б не заперечував, щоб кілька штук одвезти туди, продати і гроші в кишеню покласти, — прорипів із хриплим сміхом Шор.

Розмову про хутро перебив Лейте. Він прийшов з наказом, щоб кок, разом з ним і Павлюком, ішов оглянути камбузну комору. Кар

хотів точно підрахувати запаси харчів на пароплаві. Невідомо, скільки часу доведеться їм пробути у мимовільній плавбі. Він знав, що запас харчів на пароплаві невеликий, отже, мабуть, доведеться зменшити порції і суворо цього додержувати. Та раніш, ніж визначити розмір порції. Кар хотів знати — скільки чого з продуктів є на пароплаві. Він доручив Лейте зробити це негайно. Сам же викликав до себе Торбу та Запару. З ними радився, як бути далі.

— Товариші, — сказав він, звертаючись до механіка и гідролога, — на мою думку, є три варіанти нашої дальшої подорожі: один — стояти тут, де ми стоїмо; власне, не в цьому самому місці, а підшукавши якусь бухточку в протоці Шокальського. Стояти доти, аж доки віджене важкі крижини з нашого шляху. Дуже можливо що в такому раті нам доведеться перебути тут цілу зиму і вийти звідси лише наступного літа...

— Коли умови будуть сприятливі... — вставив Запара.

— Цілком вірно, — продовжуючи викладати свої плани, відповів Кар гідрологові, — бо може статися, що наступне літо буде холодне, крижини не потануть, і ми не виліземо звідси, а просидимо між цими горами ще зиму. Звичайно, коли дозволять харчі, не з'явиться цинга або ще якась напасть. Другий варіант — негайно повернути

назад у Карське море. Спробувати пробитись через кригу, користуючись щілинами та розводдями. Справа ця неймовірно важка. Бо це значить повернутись у ту кригу, від якої ми втікали. Абсолютна більшість шансів, в разі ми повернемось у Карське море, що пароплав затре кригою. Тоді найбільш імовірне те, що зимою його розчавить крижаними затисками, а коли ні, то подрейфує хтозна-куди, і невідомо, скільки часу дрейфуватиме. Нарешті, третій варіант — іти через протоку в море Лаптевих і, коли там не дуже важка крига, то, повернувши на південь уздовж берегів острова Більшовик, вийти в протоку Бориса Вількіцького. Цією протокою нам, може, вдасться вернутись додому. Коли ж додому вертатись буде пізно, то зазимуємо біля мису Челюскіна, де є досить глибокі бухти.

— А найголовніше, — додав Запара, — наукова база і радіостанція Арктичного інституту.

— Цілком вірно. То яка ваша думка, товариші? — запитав Кар.

Слово взяв Торба.

— За нашою кормою, — казав він, — там така крига, що не тільки наш пароплав, а й «Красін» навряд чи подужає. Зимувати тут немає рації. Вугілля дуже мало. Протягом зими грітись нам треба, а влітку на зворотний шлях палива може не вистачити. Радіо в нас фактично немає, і допомогу

викликати не зможемо. Треба йти в море Лаптевих.

Запара підтримав думку механіка, хоч доводи його були не зовсім до вподоби Карові і особливо Торбі. Гідролог сказав:

— Коли нас затре кригою в морі Лаптевих і ми там зазимуємо, то все-таки більше користі буде, ніж дрейфувати в Карському морі. У Карському хоч приблизно можна вирахувати, вгадати, куди нас занесе. А от в морі Лаптевих, далеко від берегів, ще не зимував ніхто, нічого не вирахуєш, нічого не вгадаєш. Ми зробимо дуже цінні дослідження.

— Та... ви набалакаєте, — сердився Торба, — ще навмисне схочете зимувати.

Саме в цей час у каюту Кара, де відбувалась нарада зайшов Лейте. Його коротко поінформували про нараду. Він теж був тієї думки, що треба йти через море Лаптевих до протоки Вількіцького. На тому й порішили.

Після того Лейте розповів про становище з харчами. Харчів, коли їх видавати за нормами попередніх днів, мало вистачити на сімдесят днів. На думку Лейте, цю норму безболісно можна було зменшити, щоб розтягти їх на дев'яносто днів.

Кар написав наказ про те, що пароплав виходить у море Лаптевих, що пайка зменшується і що мисливці мусять забезпечити харчуванням команду. Вершометові доручалось відібрати кращих стрільців і організувати з них мисливську

команду.

Розділ XIV

Вночі дивно зоріло полярне небо. Мабуть, тумани поховалися за горами, над арктичними озерами, в розколинах глетчерної криги. Ритмічно працювала парова машина, і ледве помітно дрижали палуби «Лахтака». Гвинт вирував за кормою, і мерехтіла пінява стежка, вказуючи шлях, що ним пройшов пароплав. «Лахтак» простував упевнено, середнім ходом, коли-не-коли то відштовхуючи, то підминаючи під себе невеличкі крижини. На тисячу миль навкруги зоріло полярне небо над темним безлюддям. Хоча ні: якщо пройти навпростець на північ, через гори, глетчери, видолінки та протоки, то можна надібати маленький будиночок з кількома людьми на острові Домашньому. Так само пройшовши, — та хіба можна так пройти? Хіба літаком пролетіти? — сто двадцять миль на південь, можна надібати більший будинок. То станція на мисі Челюскін. Ото й усе.

Краса полярної ночі заколисувала мріями й фантазіями. Лише Кар, Лейте і Соломін не мріють. Вони на капітанському містку. Матрос міцно держить у руках штурвальне колесо і насторожено чекає, чи не буде наказу від Кара. А той, разом з Лейте, не випускаючи з рук бінокль, — хоч поночі

від бінокля яка користь? — стоять, зіпершись на фальшборт, і вдивляються в темряву, щоб бува не наскочити носом пароплава на берег або айсберг.

— Місяць пізніше зійде, — каже Кар, звертаючись до Лейте, — а поки що гукни, щоб дали найменший.

Лейте переводить ручку машинного телеграфу, — десь в глибині пароплавних приміщень дзвенить. Рух пароплава повільнішає.

Кар і Лейте вдивляються в темряву, скільки дозволяє зоряне небо.

— Лейте, — каже Кар, — я піду подрімаю. Коли сходитиме місяць, збудіть мене.

— Єсть, — прогудів басом Лейте.

Кар зайшов у капітанську каюту і, не роздягаючись, повалився на софу, підклавши під голову шкіряну подушку.

Тихенько хлюпотіли хвилі в борт, повільно пливли вогні на щоглах, — морським зайцям з води вони здавались, мабуть, пливучими зорями.

Лейте дожидав місяця.

На кормі теж не спало троє людей. Вгорнувшись у кожухи, вони сиділи на канатному ящику й пошепки розмовляли. То були Аксенюк, Шор і Попов.

— Той наказ нічого доброго не віщує, — хрипів Шор, — пайку врізали.

— То пусте, — відповів кок, — адже й так

харчів лише на три місяці вистачить, а роботи тепер багато, команда ж удвоє менша.

— Так... так... — задумливо бурмотів Шор.

— Треба, браточки, тікати.

Очевидно, для кока ця думка була не нова, бо він лише стиха підтакнув:

— Так... так..

Зате Попов стрепенувся.

— Куди тікати? Ти з глузду з'їхав?

— Чого там з'їхав, — промовив кок.

— Ми ж пропадемо.

— Чого боїшся? — презирливо спитав машиніст Шор. — Він тобі розкаже, куди тікати, кинув кочегар на Аксенюка.

— Слухай, — прошепотів Аксенюк, — ти ж бачив за кілька миль звідси чудову хатину з добрим запасом харчів на трьох зимівників. Є спирт, вино, шоколад, консерви м'ясні, рибні, овочеві і сухе молоко. Є м'ясо. Ми захопимо звідси свою пайку, рушниці, патрони та пастки на песців і добре перезимуємо. А інакше, чого доброго, затре нас у кризі моря Лаптевих, і загинемо ми, рятуючи це корито. Ні, хай дурні дбають про державне майно, а я подбаю про себе.

— І знов-таки, — намагаючись бути переконливим, говорив Шор, — ми наб'ємо за зиму гори песців. Тоді нам залишиться влітку лише зустріти норвежця, і золото бряжчатиме у наших

кишенях в усіх портах — від Тромсе до Марселя.

— Але де ми зустрінемо норвежця? — вагаючись, запитував Попов.

— Влітку в Карському морі вони бувають, а ні — то переберемося в Баренцове. Не такий страшний чорт, як його малюють. Карське море — не крижаний льох. Нарешті, якщо й не зустрінемо, то вже до Архангельська доберемося разом із зимівниками з острова Домашнього. А вони сюди навідуються.

— Ну, — взяв руку Попова в свої руки кочегар Згода?

— Е, була не була. А коли? Зараз, — відповів Аксенюк. — Ми вже дещо заготували.

І справді, на камбузі лежало кілька ящиків з харчами, великі бляшанки з маслом, чотири рушниці, з них дві судові, одна — загиблого капітана і одна — Запари-на. Тут же — ящики з патронами, порохом та шротом.

На приспущених телях звисала над бортом найкраща шлюпка, в якій сьогодні їздили на берег. Залишилось перенести всі ті речі з камбуза в шлюпку, спустити її на воду і, тихенько відпливши, заховатися за одним з айсбергів, а тоді, пересидівши якусь годину, сміливо рушати до берега. Треба тільки працювати тихо й обережно, щоб не збудити кого з команди або не сполохати вартового матроса, який щогодини бігав на корму

дивитись на циферблат лага — чи багато пройшов за годину пароплав.

Три постаті, одна по одній, входили й виходили з камбуза, тягаючи в шлюпку ящики. Три злодії грабували пароплав, і ніхто не чув, не бачив. Та чи й могло спасти кому на думку, щоб під 78° північної широти, серед пустинного льодового моря, вночі могли обікрасти пароплав? окрадаючись, наче пацюки в трюмі, коли туди спускаються люди, рухались три постаті по палубі. Нарешті, позносивши все потрібне, ще раз перевірили, чи всі сплять. Так, сплять усі, крім механіка і кочегара в машині та Лейте і Соломіна — на капітанському містку. Матрос щойно вернувся з корми, де дивився на лаг, і відзначив, що за годину пройшли дві милі. Тепер він знову не випускав з рук штурвала, переданого йому Лейте. А Лейте дожидає місяця і пильно вдивляється в темряву, щоб не наскочити на айсберг.

Ніхто не бачить, як погойдується човен, приспущений на телях, як повільно спускається він на воду. Та ось він уже на воді. Троє людей спускаються по телях у човен, і він тихенько відділяється від пароплава, щоб за десять хвилин захватитися за невеличкий айсберг.

Лейте бачить, як бліднуть зорі на сході, як, нарешті, над сніговою вершиною гори, назустріч пароплавові, здійсмається повновидий місяць. Чорні

провалля й срібні скатертини вкривають гори над протокою — і на багато миль вперед засріблюється чистий водяний шлях.

Лейте будить Кара.

Штурман жмуриться, трусить головою, потягається, аж тріщать кістки, і виходить на місток; глянувши на простір протоки, дзвонить машинним телефоном і гукає:

— Повний вперед!

Розділ XV

Ранком, коли в тумані сходило сонце, навколо «Лахтака» шуміли хвилі моря Лаптевих. Свіжий нордовий вітер дув морякам у спину, часом кидав кілька бризок на палубу й підганяв пароплав на південь. Праворуч, понад берегом острова Більшовик, простягалась вузька смуга криги, і Кар наказав стерновому трохи відхилитись на схід, щоб обійти ту кригу. Вона трохи турбувала штурмана, але він заспокоював себе тим, що ця смуга була неширока.

Ранком мінялися вахти. Стьопа вийшов будити зміну. Легко дихалося холодним повітрям на палубі. Увагу Стьопи привернуло стадо моржів. З десяток звірів плескались у хвилях, майже біля самого пароплава. Вони то переганяли один одного, то, пірнаючи, підкидались, виробляючи у воді якісь

дивні сальто мортале то висунувши голову, позирали на пароплав і важко сопли.

«Чисто, як дельфіни», — подумав Стьопа.

До юнака підійшов Вершомет, застібаючи шкіряну куртку.

— Ого, скільки звірини! Спинив би наш капітан на півгодини пароплав... що на це скажеш?

— Сам знаєш, що не спинить, — відповів Стьопа.

— Да, поспішає він чимдуж від зими та криги втікати. Та, мабуть, доведеться нам, коли не тут, то в Курському морі зазимувати.

— Як зазимувати, то и зазимувати, — наче даючи свою згоду, сказав Стьопа. — Зазимуємо — не загинемо.

— А чого ж гинути? — здивувався Вершомет. — Ти не дивись, що я рудий, — пожартував він, натякаючи на відсутність сивини на своїй голові, — а я друже, п'ять разів потопав, два рази горів, раз під ведмедем був, морж мене поранив, вісім днів без харчів у глетчерній щілині сидів, а живий зостався і тепер гинути не збираюсь.

— Ого!

— От тобі й ого!

Обидва кілька хвилин спостерігали моржів, що відпливали від пароплава в напрямі прибережної криги. Коли моржі зникли в тумані, Стьопа знов звернувся до мисливця:

— Дядьку Юрій, а як же ми з харчами будемо, коли зазимуємо в кризі?

— А мисливську команду для чого капітан наказав організувати? Тільки в кризі зупинимось, одразу ж за рушниці візьмемося. До зими встигнемо кількох моржів, зайців і нерп оббілувати. Ну, а найголовніший звір — це, безперечно, ведмідь. Десятків зо два ведмедів як візьмемо, то харчів у нас вистачить. Тебе я першим зараховую до мисливської команди. Не заперечуєш?

— Я з великою охотою. Павлюк теж піде, він добрий стрілець.

— А кожен ведмідь — це десять — двадцять пудів дуже смачного м'яса... Морж — то сорок або шістдесят пудів. Хоч, правда, м'ясо вже не те. Ласти в нього хороші — мені подобаються.

— Забалакався я з вами, дядьку Юрій. Треба йти будити змінну вахту до машин і в кочегарку.

Стьопа пішов у кубрик, де спали Попов і Шор. Тепер їхня черга ставати на вахту. З ними ж мусив іти й Аксенюк, що спав у маленькій каюті біля камбуза.

Не сподіваючись ніяких сюрпризів, Вершомет рушив палубою, оглядаючи своє господарство. Він знав, що боцман — це господар палуби, і тому потай дуже пишався з довір'я Кара.

Кар не помилився, призначаючи костистого мисливця на боцмана. Вершомет нараховував собі

сорок два роки, і з них двадцять дев'ять жив на Півночі — то на островах, то на узбережжі Полярного моря. Він багато плавав пароплавами, а ще більше — парусними човнами, полюючи навесні в кризі на гренландських тюленів. Великий знавець мисливства; він добре тямив у матроській справі.

Боцман збирався витягти шланг і обмити палубу. Аж раптом погляд його спинився на спорожнілих шлюпбалках з правого борту на кормі. Мокрі талі, наче обірвані, звисали над самою водою. Шлюпка, що висіла тут, зникла. Збентежений боцман підбіг до поручнів, зазирнув за борт з одного боку корми, кинувся до протилежного, глянув туди і, нічого не знайшовши, метнувся до лага. Але остання його надія, що шлюпка, може, буксується за кормою, зникла, як бульбашка на поверхні моря.

Стрімголов помчав він на капітанський місток — сповістити вахтового помічника капітана про пропажу. На містку стояв Запара.

— Запара! — загорлав Вершомет. — З правого борту зникла кормова шлюпка.

— Куди ж вона зникла?

— Моржі, мабуть, стягли.

— Ти що, смієшся?

— Та ні, факт! Нема човна! Був і нема!

Запара підійшов до борту і заглянув назад, на корму. Справді, на правому борту шлюпки не було.

Запара підозріло подивився на мисливця. «Жартує, — мабуть, сам човна відчепив», — подумав гідролог, знаючи звичку моряків до найоригінальніших жартів. Колись давно, коли він уперше потрапив на пароплав, до нього звернулися з проською почистити якір і нагострити його, як бритву, бо, мовляв, затупився. А потім з нього багато сміялись, що він прийняв ту просьбу всерйоз і пішов гострити товстелезні лапи якоря. Та глянувши ще раз на обличчя Вершомета, вирішив сам піти на корму і пересвідчитись.

— Не вірять, — обурено сказав Вершомет, звертаючись до Котоя, що стояв стерновим.

Але за п'ять хвилин Запара переконався в справедливості слів Вершомета, а за десять — його зовсім спантеличив Стьопа.

Юнак швидким кроком наблизився до нього і з виразом здивування й стурбованості відрепортував:

— Дмитре Петровичу, де Попов, Шор і Аксенюк? Ми перетрусили весь пароплав — їх ніде немає.

Від цього Запара зовсім розгубився. Він вилаявся: що це за напасний ранок! — і пішов будити Кара. Вершомет підняв з ліжка Лейте. Гуртом зайшли в приміщення кока, в кочегарський кубрик. Виявили, що разом з людьми зникли всі їхні й ще деякі пароплавні речі. Всім стало ясно —

трійка негідників утекла, захопивши найкращу шлюпку, найкращі харчі, більше, ніж їм належало, і більшу частину зброї. Із зброї залишились тільки пароплавний манліхер та вінчестер Кара. Були ще в штурмана револьвер і в Стьопа дрібнокаліберна учбова рушниця — але то за мисливську зброю вважати не можна було. Дванадцятьох моряків, що лишилися на пароплаві, охопило обурення.

— Знайти їх і покарати! — загукав хтось.

— Я знаю, де вони, — заявив Вершомет, — у хаті в протоці Шокальського. Там їм каюк буде!

Але всі розмови припинив Кар:

— Ніколи їх наздоганяти! Треба поспішати рятувати пароплав. Роботи знову збільшилося. Тепер палубна команда працюватиме і в кочегарці. Всі на місця Механік, поділіть наново людей на вахти.

Розділ XVI

Сам Кар пішов стояти вахту до котлів. Коли моряки побачили, як вправно закидає він лопатою вугілля і як розсипається воно рівним шаром на колосниках, то пройнялись до нього ще більшою повагою.

Лише механік, машиніст Зорін і Запара були звільнені від кочегарки. Перші два тому, що, майже не виходячи, працювали у машинному відділі, а

Запара тому, що працював виключно на палубі, де одночасно провадив і наукові спостереження. Він виміряв температуру води, повітря, напрям і силу вітру, брав проби води для хімічного аналізу і виконував ряд інших робіт.

А «Лахтаку» дедалі більше доводилось ухилитися на схід від свого курсу. Прибережне крижане поле ширшало, пароплав ішов од вершини цього трикутника, наче по гіпотенузі. За туманом зникла Північна Земля. Температура води, за вимірами Запари, повільно, але безперервно спадала. Це свідчило, що криги навколо «Лахтака» ставало більше.

Коли гідролог сказав це Карові, той нахмурився і, ніби питаючи поради, промовив:

— З норду в спину нам дме вітер: ото він, мабуть, і жене кригу. Спереду схоже на те, що криг. а загороджує шлях у протоку Вількицького. Що ж робити?

І, подивившись на мовчазного гідролога, сам собі відповів:

— Спробувати пройти до гирла Хатанги або Лени, користуючись їх теплими водами, і там зимувати...

— Це чудова ідея, — і Запара посипав аргументи на користь пропозиції Кара. Гідролог мав велику охоту перебути зиму в якомусь малознайому краї.